

Володимир Грабовецький: вчений, педагог, громадсько-культурний діяч і людина

Ім'я Володимира Васильовича Грабовецького добре відоме не тільки в Україні, але й далеко за її межами. Доктор історичних наук, професор, академік Академії Наук Вищої школи України, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат премій імені Івана Вагилевича та академіка Івана Крип'якевича, Почесний громадянин восьми населених пунктів Прикарпаття... Це далеко не повний перелік нагород вченого, праці якого назавжди ввійшли до золотого фонду української історіографії.

Монографіями та науково-популярними книгами Володимира Грабовецького “Народний герой Олекса Довбуш”, “Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст.”, “Нариси історії Прикарпаття”, “Ілюстрована історія Прикарпаття” зачитувалися і зачитуються як вчені мужі, так і прості селяни та школярі. На Прикарпатті, якому іменитий історик присвятив сотні своїх праць, важко віднайти село чи містечко, в якому б не чули цього імені. Без перебільшення скажемо: Володимир Грабовецький став легендарним ще за життя.

Володимир Грабовецький народився 24 липня 1928 р. у багатодітній сім'ї печеніжинських бідняків Василя і Гафії. Ця родина мало чим відрізнялася від решти селянських сімейств Печеніжина, що на мальовничій Коломийщині: злидні і бідність постійно панували серед

них. Бідність, але потяг до знань і виховання дітей на українських національних традиціях – таким було головне кредо Василя Грабовецького, батька майбутнього історика, який змалку брав за руку “Влодка з книгою” і водив до читальні “Скала” в Печеніжині, приносив до рідної домівки щомісячний журнал “Дзвіночок”, читав волелюбну поезію Великого Кобзаря.

До літа 1939 р. Володимир Грабовецький закінчив печеніжинську початкову “Рідну школу” і семирічку, але цим не обмежився і успішно склав іспити до класичної української гімназії в Коломиї. Потім було навчання в коломийській середній школі №2 (1940-1941), Малій греко-католицькій духовній семінарії у Львові (1942-1944), середній школі робітничої молоді у Винниках (1946-1947). На 1944-1946 роки припало секретарювання у міському споживчому товаристві райспоживспілки у тих же Винниках.

Поєднуючи навчання із працею, 1947 р. Володимир Грабовецький поступив на історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, в якому тоді викладали славетні Михайло Возняк та Іван Крип'якевич. Це були важкі часи, коли у всьому бачили “український буржуазний націоналізм”, “зраду інтересів пролетаріату”, “потурання імперіалістичній реакції”. Особливо посилились репресії після вбивства Ярослава Галана.

Нещасна доля не обминула і студента Володимира Грабовецького, якого виключили з університету, звинувативши в українському буржуазному націоналізмі. Студент В.Гайворонюк заявив, що Грабовецький “начебто

поділяє ідеї “мюнхенської зграї”, маючи на увазі українських емігрантів, та відвідує церкву і є сином попа. Лише тоді, коли університетські чиновники на свої запити не отримали з місця народження В.Грабовецького необхідного їм підтвердження, студента залишили в спокої. Проте в характеристиці на місце праці працівники деканату записали, що В.Грабовецький виключався з університету.

Після закінчення історичного факультету Володимир Грабовецький був направлений на роботу вчителем історії в Новоскварявську середню школу Жовківського району на Львівщині, де він пропрацював до літа 1953 р. Вчителюючи, здібний педагог посилено працював, студіюючи праці Михайла Грушевського, Михайла Возняка та Івана Крип'якевича. До останнього, який очолював Інститут суспільних наук АН УРСР у Львові, неодноразово навідувався, консультуючись щодо своєї майбутньої долі науковця.

19 вересня 1953 р. Президія львівського філіалу АН УРСР затвердила В.Грабовецького на посаду молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук. З цього часу почався стрімкий шлях молодого вченого до вершин наукової слави. Відзначимо, що немала заслуга в цьому належить академіку Івану Петровичу Крип'якевичу, який створив у колективі відповідний мікроклімат, ніколи не звертав уваги на посаду, знайомство, а відкрито і об'єктивно рецензував праці своїх колег, вказував на недоліки, завжди підтримував істориків-початківців. 1953-1975 роки – так

званий “львівський період” в науковій діяльності Володимира Грабовецького.

Перша стаття В.Грабовецького з’явилася на сторінках винниківської газети “Радянське життя” 24 грудня 1953 р. про славетного українського гетьмана Богдана Хмельницького. Протягом 1954-1956 рр. молодий вчений опублікував десятки статей, героями яких були першодрукар Іван Федоров, селянський бунтар Устим Кармелюк, проводир опришків Олекса Довбуш, славнозвісний письменник Іван Франко. Однак, все більше і більше увагу В.Грабовецького привертала легендарна постать Олекси Довбуша. Одна за одною виходять його статті “Народний проводир Олекса Довбуш”, “Новий документ про загибель Олекси Довбуша”, “Рух карпатських опришків напередодні і в роки визвольної війни 1648-1654 рр.”, “Селянський рух на Галицькому Прикарпатті в другій половині XVIII ст.”. Величезний джерельний матеріал з архівів Львова, Вроцлава, Кракова і Перемишля був узагальнений істориком у книзі “Народний герой Олекса Довбуш” (1957), яку високо оцінили рецензенти. В 1959 р. книга була перевидана російською мовою в Москві.

Протягом 1957 р. В.Грабовецький видрукував серію статей під рубрикою “Вивчай рідний край” на сторінках газети “Ленінська молодь”. Це були змістовні історичні нариси про Нестерів, Винники, Белз, Городок, Звенигород, Золочів, Буськ, Брюховичі, Сокаль, Бібрка, Великі Мости, Яворів тощо. В 1958 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії АН УРСР В.Грабовецький успішно захистив кандидатську дисертацію на тему “Селянський

рух в Галицькому Прикарпатті в другій половині XVII ст.”. В 1962 р. рішенням Президії Академії наук Української РСР В.Грабовецький був затверджений у вченому званні старшого наукового співробітника за спеціальністю “Історія України”. У клопотанні до Президії АН УРСР академік Іван Крип’якевич відзначав, що “кожна наукова праця В.В.Грабовецького містить нові матеріали з поставленої ним теми і цим він вносить значний вклад в українську історіографію”. І це були не пусті слова. Замітьте, що Іван Петрович був, як правило, скупий на непідтвержені компліменти.

Починаючи з цього часу чітко викристалізувалися проблеми, над якими працюватиме вчений впродовж багатьох років – історія вірменських поселень в Галичині, рух опришків, гайдамаччина, вплив народно-визвольної війни 1648-1654 рр. на західноукраїнські землі тощо. В 1962 р. побачила світ монографія В.Грабовецького “Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.”. Вчений взяв участь у створенні багатотомної “Української Радянської Енциклопедії”, написавши до неї ряд нарисів, зокрема, “Довбуш”, “Дрогобич”, “Опришки”, “Звенигород Галицький” та десятки інших.

Львівський період був надзвичайно плідним у науковій роботі В.Грабовецького. Крім вищеназваних праць, історик видав монографію “Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст.” (1966), яка одержала 11 схвальних рецензій і яку відомий вчений Ілля Шульга назвав “кращим серед наукових творів про народних месників-опришків та їхніх уславлених

ватажків”. Всього вчений опублікував близько 300 наукових праць.

Багаторічна плідна наукова робота мала своє логічне завершення. 30 вересня 1968 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Київського державного університету імені Тараса Шевченка В.Грабовецький захистив докторську дисертацію на тему “Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст.”, в обговоренні якої взяли участь десять провідних вчених України, а офіційними опонентами були член-кореспондент АН УРСР І.О.Гуржій, доктори історичних наук, професори Ф.П.Шевченко, І.Г.Шульга і М.І.Марченко. Неофіційними опонентами виступили професори І.І.Компанієць і Г.Я.Сергієнко.

Не обминув своєю увагою дисертаційне дослідження учня академік Іван Крип'якевич: “Завдяки багаторічній праці над вивченням діяльності опришків В.В.Грабовецького українська історична наука проводить дослідження, які дають підставу вважати згадану проблему вирішеною”. На глибоке переконання видатного вченого, “як позитивну рису докторської дисертації В.В.Грабовецького слід відзначити й глибоке вивчення ним джерел про проблеми, особливо архівних, вміле використання і правильна інтерпретація їх... В цілому... докторська дисертація В.В.Грабовецького – фундаментальне дослідження, яке вирішує важливу проблему в українській історичній науці”.

В цей час В.Грабовецький активно займався громадською роботою, будучи членом Президії і головою секції історичних пам'яток львівської організації

Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. За видатні успіхи в цій роботі правління названого товариства в 1975 р. нагородило В.Грабовецького нагрудним значком і медаллю “За доблесну працю”. Протягом 1968-1974 рр. відомому вченому запропонували вести тележурнал “Скарби народу” львівської студії телебачення.

Середина 70-х років – період, який пізніше історики назвуть застійним. “Ера Брежнєва-Щербицького” завдала нищівного удару по українській науці, особливо історичній. Були звільнені з роботи із заборонаю друкуватися відомі вчені Михайло Брайчевський і Олена Апанович. Змушений був покинути Львів Володимир Грабовецький.

В 1975-1988 рр. В.Грабовецький працював професором кафедри історії СРСР і УРСР історичного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника. Поряд з цим він займав посади члена Наукової ради по дослідженню проблеми “Основні закономірності вітчизняної історії довоєнного періоду” при секції Інституту суспільних наук АН УРСР, члена бюро наукової координаційної ради з проблеми “Історичне краєзнавство в Українській РСР” при відділенні історії, філософії та права АН УРСР, члена секції історичного краєзнавства республіканської наукової ради АН УРСР з проблем історичної науки, члена Президії та Правління Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. В.Грабовецький є членом комітету Республіканської асоціації українознавства і членом

Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, яке відновило свою діяльність у 1990 р.

Івано-Франківський період в науковій діяльності В.Грабовецького був не менш плідним, ніж львівський. Він опублікував майже 600 наукових праць. Серед монографій і брошур вченого назвемо тільки деякі: “Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (З історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії)”(1979), “Гуцульщина XIII-XIX століть. Історичний нарис” (1982), “Надвірна” (1982), “Сходінками історії – у майбутнє” (1987), “Стежками Олекси Довбуша” (1988), “Нариси історії Івано-Франківська” (1989), “З історії некрополя України (Про могили українських гетьманів)” (1990). В 1992-1995 роках побачили світ перші шість томів запланованого десятитомника “Нариси історії Прикарпаття”.

Володимир Грабовецький продовжує працювати над історією карпатських опришків. У 1994 р. він видав фундаментальне дослідження “Олекса Довбуш (1700-1745)”, в якому узагальнив усі свої попередні праці про відважного народного месника, а також доповнив їх новими архівними і фольклорними матеріалами. Наслідком такої плідної та ефективної роботи стала монографія, в якій детально проаналізовано рух опришків кінця XVII – першої половини XVIII ст., показано відображення руху, очолюваного О.Довбушем, у народній творчості, художній літературі, живописі, музиці та кінематографії. В цьому контексті заслуговує на увагу книга “Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький: Етногенез, поширення, варіанти” (2000), написана у співавторстві з

Марією Козачок та Лесею Турянською. Автори розглядають легендарну баладу під оглядом літературознавчих, історичних та музичних студій. При цьому вперше опубліковано понад 30 поетичних варіантів балади, зібраних різними записувачами XIX-XX століть.

В.Грабовецький продовжує працювати над дослідженням соціально-економічного, політичного і культурного розвитку окремих прикарпатських міст та містечок. Протягом 1996-2003 років побачили світ його монографії “Історія Коломиї з найдавніших часів до початку XX ст.”, “Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмової згадки”, “Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст.”, “Грабівка. Літопис оселі над Луквою. Присвячується 440-річчю виникнення села”, “Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485-річчя заснування”, “Долина над Дністром. Ілюстрована історія села”, “Історія Івано-Франківська (Станіславава) з найдавніших часів до початку XX століття”, “Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку XX століття. До 1100-річчя заснування града”, “Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку XX століття”, “Нарис історії Княгинина” та ін.

Є всі підстави стверджувати, що Володимир Васильович виконав заповіт свого вчителя Івана Крип'якевича з приводу ґрунтового дослідження історії міст і сіл Прикарпаття. Не випадково, що його плідна робота знайшла належну оцінку. Володимир Грабовецькому рішенням міськвиконкомів та сільських рад восьми населених пунктів Прикарпаття присвоєно звання “Почесного громадянина” (Коломиї, Уторопів, Галича,

Калуша, Печеніжина, Княгинина, Іванівців та Грабівки). Цей факт аналогів поки-що немає.

Унікальною у всіх відношеннях є праця В.Грабовецького “З любов’ю до Кобзаря. За спогадами минулих літ” (1997). Заслуга вченого і в тому, що він запропонував читачам унікальну розповідь першого директора Канівського музею-заповідника “Могила Т.Г.Шевченка” Василя Коваленка про перепоховання поета, реконструкцію його могили, організацію музею та встановлення надмогильного пам’ятника на Тарасовій горі.

Історія запорізького козацтва теж продовжує перебувати в центрі уваги визначного вченого. Лише протягом 2000-2003 років В.Грабовецький видав змістовні праці “Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею-заповідника “Козацькі могили”, “Битва під Батогом 1652 р. – славна сторінка в історії Хмельниччини”, “Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI-XVIII ст.”.

У 2002 р. Володимир Грабовецький видав перший том фундаментальної тритомної “Ілюстрованої історії Прикарпаття”. Ідея написання цієї книги визрівала давно. Починаючи з січня 1990 р., на сторінках газети “Прикарпатська правда” під рубрикою “Гомін віків” професор В.Грабовецький почав друкувати дослідження історії Прикарпаття. Якщо не враховувати “Історію міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область” (1971) та “Назустріч мрії” (1978), матеріали в яких подавалися вибірково, то ці публікації професора стали першою узагальнюючою працею з історії краю. В 1992-1993 рр., про що вже йшлося, Володимиром Грабовецьким були опубліковані перші томи

“Нарисів історії Прикарпаття”. Вихід першого тому трьохтомного видання “Ілюстрована історія Прикарпаття” є поки що єдиним такого роду дослідженням серед регіонів України.

Володимира Грабовецького цілком справедливо можна назвати сучасним літописцем Прикарпаття, без публікацій якого важко уявити сьгоднішній розвиток історико-краєзнавчої науки. Готуючи до друку п'яте видання бібліографічного покажчика “Академік Володимир Васильович Грабовецький”, ми були вражені обсягом проробленої вченим науково-видавничої роботи. Представлене читачу видання зафіксувало 87 монографій та науково-популярних видань, 851 наукову статтю, 10 публікацій у зарубіжних виданнях. В.Грабовецький виступив головним редактором, членом редколегії та упорядником 36 видань. Розділ матеріалів про життєвий шлях і науково-педагогічну діяльність історика охоплює 224 праці. Немаловажне значення має і той факт, що 11 аспірантів В.Грабовецького успішно захистили дисертації, здобувши науковий ступінь кандидата історичних наук. Саме вони і становлять Прикарпатську історичну школу академіка Володимира Грабовецького. На сьгоднішній день бібліографія праць вченого та література про нього налічує 1220 позицій.

З Володимиром Васильовичем Грабовецьким я познайомився ще в 1979 р., коли поступив на історичний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені В.Стефаника, де він працював професором кафедри історії УРСР. Іменитий вчений керував проблемним семінаром з питань історії України

дожовтневого періоду та історичного краєзнавства. Саме тут, ми, молоді науковці, вчилися азів майбутньої дослідницької роботи.

Я вже в 1979 р. був глибоко переконаний, що Володимир Васильович – визначний, навіть легендарний вчений. Учень славетного академіка Івана Крип'якевича на початку 80-х років знаходився на піку своєї наукової діяльності. Пам'ятаю, як будучи студентом, обійшов всі книжкові магазини Івано-Франківська, шукаючи “старі” праці Грабовецького. А знайти їх було важко. Нова книга Володимира Васильовича, вийшовши з друку, як правило, відразу ставала бібліографічною рідкістю.

В Ужгородському університеті за період з 1990 року по цей час я пройшов шлях від аспіранта до професора, завідувача кафедрою і директора науково-дослідного інституту карпатознавства. Ставши дослідником новітньої історії України, я, разом з тим, неодноразово звертався до історії феодалізму, публікуючи статті та виступаючи на різноманітних наукових конференціях. Їх, як правило, проводив В.Грабовецький. Протягом 90-х років уже минулого століття я неодноразово бував у Івано-Франківську, де на запрошення свого вчителя виступав на наукових форумах, присвячених Михайлу Грушевському, Юліану Целевичу, Івану Крип'якевичу, проводив карпатських опришків Олексі Довбушу. Я радів кожній новій зустрічі з Володимиром Васильовичем, а він, в чому я переконався, щиро радів моїм успіхам. Для мене було приємною несподіванкою, коли 25 червня 1996 р. Комісія по присудженню премії імені Івана Крип'якевича в галузі науково-дослідницької, пропагандистської діяльності з

історії та культури України, історичного краєзнавства Івано-Франківської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців присудила мені вищезазвану премію із присвоєнням звання “Лауреат премії імені академіка Івана Крип’якевича” і врученням нагрудного знаку.

Працюючи на різних посадах в Ужгородському національному університеті, докладав і докладаю зусилля для пропаганди наукової спадщини свого вчителя. Роблю це не тому, що професор Володимир Грабовецький потребує реклами. Ні, він став відомим далеко за межами України вже давно. Роблю це виключно з метою хоча б скромно віддячити своєму наставнику за моє наукове становлення і постійну підтримку.

В 1996 р. вийшла з друку моя невеличка за обсягом книга “Володимир Грабовецький – видатний історик України”. В ній була зроблена спроба вперше проаналізувати проблему місця Закарпаття в науковій спадщині вченого, зокрема соціально-економічне, політичне і культурне становище закарпатських гуцулів, діяльність карпатських опришків та вплив народно-визвольної війни 1648-1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького на Закарпаття. В 1998 р. у співавторстві з Любою Горват ми опублікували “Короткий життєпис академіка Володимира Грабовецького”, присвятивши монографію 70-м роковинам від дня народження вченого.

Спільно з професором Володимиром Задорожним ми провели у 1998 р. наукову конференцію, присвячену 70-річному ювілею В.Грабовецького в Ужгороді і видали науковий збірник на його пошану. Ужгородський національний університет не залишився осторонь, коли вся

прогресивна наукова громадськість Прикарпаття відзначає 75-річний ювілей академіка Володимира Грабовецького. НДІ карпатознавства на початку 2003 р. видав черговий випуск збірника “Carpatica - Карпатика” “Історичні та історіографічні студії. До ювілею доктора історичних наук, професора Володимира Васильовича Грабовецького”. Збірник відкривається ґрунтовною науковою розвідкою “Життєвий шлях і наукова діяльність професора Володимира Грабовецького”. Протягом квітня-червня цього року НДІ карпатознавства видав дві книги: “Академік Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик” та унікальну працю В.Грабовецького “З думою про Україну (Автобіографічні замітки. Спогади)”. З останньої допитливий читач дізнається багато цікавого про взаємовідносини Володимира Грабовецького з академіками Михайлом Возняком та Іваном Крип'якевичем, професорами Володимиром Голобуцьким, Іваном Гуржієм, Михайлом Марченком. Володимир Грабовецький був особисто знайомий з такими велетнями української культури як Максим Рильський, Борис Гмиря, Петро Білинник, Іванна Блажкевич, Богдан Ясінський, Олесь Бердник, Анатолій Кос-Анатольський, Юрій Шевельов, Михайло Білоус, Роман Федорів, Володимир Гжицький, Георгій Якутович та багато інших.

І, нарешті, пропонуємо увазі читачів книгу “Володимир Грабовецький у спогадах і листах”, яку теж підготував до друку науково-дослідний інститут карпатознавства. Це, як і попередні видання, приурочене до 75-річчя від дня народження легендарного дослідника

Олекси Довбуша і карпатських опришків. Серед авторів спогадів – Андрій Королько, Єпископ Ординарій Івано-Франківський Софрон Мудрий, Заслужений вчитель України Ярослав Грабовецький, відомі краєзнавці Богдан Гаврилів і Петро Арсенич...

Оригінальною у всіх відношеннях є епістолярна спадщина В.Грабовецького, фрагменти якої публікуються вперше. За незначним винятком, ми залишили стилістику авторських текстів без змін. Значну роботу по підготовці текстів листів до друку провів кандидат історичних наук Андрій Королько. Не викликає сумнівів, що листи визначних українських істориків В.Голобуцького, І.Гуржія, О.Компан, О.Апанович, М.Ковальського, словацького вченого П.Гопака та багатьох інших, які публікуються вперше, допоможуть читачам не тільки більше дізнатися про невідомого до цього часу Володимира Грабовецького, а й сприятимуть об'єктивному висвітленню актуальних проблем новітньої історії України.

Микола Вегеш